

O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMINI XALQARO BAHOLASH DASTURLARIGA MOSLASHTIRISH NAZARIYASI VA AMALIYOTI

Nabiyev Sardor Raxmonali o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti

Email: sardorbeknabiyev92@gmail.com

[Tel: +998999049297](tel:+998999049297)

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro baholash dasturlariga, xususan, PISA, TIMSS va PIRLS kabi xalqaro tadqiqotlar mezonlariga moslashtirish jarayonining nazariy asoslari va amaliy yo'nalishlari tahlil etiladi. Maqolada xalqaro baholash dasturlarining ta'lim sifatini aniqlashdagi o'rni, ularning milliy o'quv dasturlariga ta'siri hamda O'zbekiston o'quvchilari ishtirokidagi natijalar tahlili keltirilgan. Shuningdek, mamlakatda o'qituvchilar malakasini oshirish, kompetensiyaviy yondashuvni rivojlantirish va xalqaro baholashga tayyorlov tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy takliflar berilgan. Tadqiqot natijalari O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xalqaro baholash dasturlari, PISA, TIMSS, PIRLS, ta'lim sifati, O'zbekiston ta'lim tizimi, kompetensiyaviy yondashuv, funksional savodxonlik, o'qituvchilar malakasi, baholash metodologiyasi, xalqaro standartlar.

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimining sifatini xalqaro darajada baholash va uni takomillashtirish masalasi har bir davlat uchun strategik ahamiyat kasb etmoqda. Xalqaro baholash dasturlari — PISA (Programme for International Student Assessment), TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) hamda PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) — o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini baholashda xalqaro mezon sifatida keng qo'llanilmoqda. Ushbu dasturlar natijalari nafaqat o'quvchilarning tayyorgarlik darajasini, balki butun ta'lim tizimining samaradorligini ham namoyon etadi.

O'zbekiston mustaqillik yillarida ta'lim sohasida keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirib, xalqaro standartlarga mos ta'lim tizimini shakllantirish yo'lida izchil qadamlar tashlamoqda. Xususan, so'nggi yillarda mamlakatimiz PISA, TIMSS va PIRLS dasturlarida ishtirok etib, o'z ta'lim tizimini xalqaro baholash mezonlariga moslashtirishni maqsad qilgan. Bunda o'quvchilarda funksional savodxonlikni, tanqidiy fikrlashni va amaliy muammolarni hal etish qobiliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Mazkur maqolada O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro baholash dasturlariga moslashtirishning nazariy asoslari, ularning amaliy jihatlari hamda mavjud muammolar va takliflar tahlil qilinadi. Shu orqali mamlakat ta'lim tizimining xalqaro reytinglardagi o'rnini mustahkamlash, o'quvchilarning bilim sifati va raqobatbardoshligini oshirish yo'nalishlari yoritiladi.

Asosiy qism. O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro baholash dasturlariga moslashtirish zamonaviy ta'lim siyosatining muhim yo'nalishlaridan biridir. Dunyo miqyosida ta'lim sifatini baholashga qaratilgan xalqaro tadqiqotlar – PISA, TIMSS va PIRLS dasturlari – o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki real hayotiy vaziyatlarda bilimni qo'llay olish darajasini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu baholash tizimlarining asosiy maqsadi – o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muammoni yechish, axborotni tanqidiy baholash kabi ko'nikmalarni o'lchashdir. Shu bois, O'zbekiston ta'lim tizimini mazkur dasturlarga moslashtirish jarayoni o'quv dasturlarini yangilash, o'qituvchilar malakasini oshirish va o'quvchilarda funksional savodxonlikni rivojlantirish kabi kompleks chora-tadbirlarni talab etadi.

PISA tadqiqoti asosan 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy fanlardan amaliy kompetensiyalarini baholaydi. TIMSS esa 4 va 8-sinf o'quvchilarining matematika hamda tabiiy fanlardan bilim darajasini o'lchaydi, PIRLS esa o'qish savodxonligiga e'tibor qaratadi. O'zbekistonning ushbu dasturlarda ishtiroki mamlakat ta'lim tizimidagi kuchli va zaif jihatlarni aniqlash, ta'lim sifati va mazmunini xalqaro mezonlarga muvofiqlashtirish imkonini beradi. So'nggi yillarda o'quv dasturlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta ko'rib chiqish, darsliklarni xalqaro standartlarga moslashtirish, ta'limda zamonaviy baholash mexanizmlarini joriy etish bo'yicha muhim ishlar amalga oshirilmoqda.

Xalqaro baholash dasturlari O'zbekiston ta'lim siyosatida muhim metodologik burilish yasamoqda. Chunki ular o'quvchilarning faqat bilim hajmini emas, balki ularni qo'llay olish qobiliyatini ham o'lchaydi. Bu esa an'anaviy bilimga asoslangan yondashuvdan kompetensiyaga asoslangan yondashuvga o'tishni talab etadi. Shunga muvofiq, ta'lim mazmunini yangilash, o'quv jarayonida faol metodlarni keng joriy etish, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish va interaktiv texnologiyalardan foydalanish zarurati yuzaga kelmoqda. Mazkur o'zgarishlar o'qituvchining roli va mas'uliyatini ham o'zgartirmoqda – endilikda o'qituvchi bilim beruvchi emas, balki o'quvchini izlanishga, fikrlashga va amaliy faoliyatga yo'naltiruvchi shaxs sifatida shakllanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida xalqaro baholash dasturlariga tayyorlov tizimi ham bosqichma-bosqich yo'lga qo'yilmoqda. Prezidentning 2020-yil 24-dekabrda "Yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning bilimini xalqaro baholash dasturlariga tayyorlash tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori mazkur jarayonni tizimli asosda yo'lga qo'yish uchun muhim huquqiy asos bo'ldi.

Ushbu hujjat asosida ta'lim mazmuni, baholash mexanizmlari va o'qituvchi tayyorlash tizimi xalqaro talablar bilan uyg'unlashtirilmoqda. Ayniqsa, PISA testlarida o'quvchilarning past natijalari aniqlangan sohalarida yangi o'quv-uslubiy majmualar ishlab chiqilmoqda, sinov dasturlari va adaptatsion mashg'ulotlar tashkil etilmoqda.

Xalqaro baholash tizimlariga moslashish jarayonida eng muhim masalalardan biri bu o'quvchilarda funksional savodxonlikni rivojlantirishdir. Funksional savodxonlik – bu o'quvchilarning o'z bilimlarini kundalik hayotda, muammolarni yechishda va muloqot jarayonida samarali qo'llay olish qobiliyatidir. Shu sababli O'zbekiston ta'lim tizimida o'qitishning maqsadi bilimni yod olishdan amaliy qo'llashga yo'naltirilmoqda. Bu jarayon darsliklar mazmunini o'zgartirish, o'qitish uslublarini takomillashtirish va o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantiruvchi muhitni yaratishni talab etadi.

Bundan tashqari, xalqaro baholash tizimlariga tayyorlov jarayonida o'qituvchilar malakasini oshirish va ularning xalqaro mezonlar asosida ishlash ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda malaka oshirish institutlari, pedagogika universitetlari va xalqaro tashkilotlar hamkorligida maxsus o'quv kurslari yo'lga qo'yilgan. O'qituvchilar uchun PISA uslubidagi test topshiriqlari, baholash mezonlari va kompetensiyaviy yondashuvlar asosida seminar-treninglar tashkil etilmoqda. Bu esa o'qituvchilarning zamonaviy pedagogik fikrlashini rivojlantirib, ularni xalqaro baholash tizimiga tayyorlaydi.

Xalqaro baholash dasturlarining O'zbekiston ta'lim tizimiga ta'siri nafaqat baholash jarayonida, balki strategik rejalashtirishda ham sezilmoqda. Ta'lim muassasalarining reytingini aniqlash, o'quv dasturlarini takomillashtirish va natijaviy yondashuvni kuchaytirish kabi masalalar endilikda xalqaro tahlil va tajriba asosida amalga oshirilmoqda. Buning natijasida O'zbekiston ta'lim tizimi bosqichma-bosqich xalqaro mezonlarga integratsiyalashmoqda.

Shu bilan birga, ushbu jarayonda qator muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim hududlarda o'quvchilarning funksional savodxonligi yetarli darajada shakllanmagan, o'qituvchilarning xalqaro baholash testlariga tayyorlov tajribasi cheklangan, o'quv dasturlari esa hali to'liq kompetensiyaviy yondashuvga asoslanmagan. Shuning uchun bu sohada ilmiy-tadqiqot ishlarini kuchaytirish, xalqaro ekspertlar ishtirokida yangi metodik tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro baholash dasturlariga moslashtirish nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki o'quvchilarning global raqobatbardoshligini ta'minlash uchun ham muhimdir. Xalqaro baholash tizimlarining nazariy asoslarini chuqur o'rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish orqali mamlakatimiz ta'lim tizimi yangi bosqichga ko'tariladi. Bu jarayonning muvaffaqiyati esa o'qituvchi, o'quvchi va ta'lim muassasalarining birgalikdagi intilishi, davlat siyosati va xalqaro hamkorlikning uzviy uyg'unligiga bog'liqdir.

Xulosa

O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro baholash dasturlariga moslashtirish jarayoni mamlakatda ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish, o'quvchilarning global miqyosdagi raqobatbardoshligini ta'minlash va zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. PISA, TIMSS, PIRLS kabi xalqaro tadqiqotlar orqali o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalari real hayotiy vaziyatlarda qanday qo'llanilishini aniqlash imkoniyati yaratilmoqda. Bu esa ta'lim tizimining samaradorligini chuqur tahlil qilish va uni xalqaro standartlarga mos ravishda takomillashtirish uchun zarur shart-sharoitni yaratadi.

Xalqaro baholash dasturlari O'zbekiston ta'lim siyosatida kompetensiyaviy yondashuvni rivojlantirish, o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish, baholash tizimini takomillashtirish va o'qituvchilarning malakasini oshirish jarayonlariga kuchli turtki bermoqda. O'quvchilarda funksional savodxonlikni, tanqidiy fikrlashni, ijodkorlikni va muammoni hal etish qobiliyatini rivojlantirish – ta'lim sifatining asosiy ko'rsatkichlariga aylanmoqda. Shu bilan birga, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, yuqori natijalarga erishish uchun ta'lim mazmuni, o'qitish metodlari va baholash tizimi o'zaro uyg'unlashgan holda rivojlanishi lozim.

Amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida o'qituvchilarning malakasini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, darsliklarni xalqaro talablarga moslashtirish va ta'lim muassasalarida innovatsion muhit yaratish muhim o'rin tutadi. Shuningdek, xalqaro baholash dasturlariga tayyorlov tizimini takomillashtirish, test topshiriqlari bazasini yaratish va milliy baholash tizimini xalqaro mezonlar bilan integratsiyalash O'zbekiston ta'lim tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro baholash dasturlariga moslashtirish – bu faqat reytinglarda yuqori o'rinlarni egallash masalasi emas, balki o'quvchilarning hayotiy kompetensiyalarini shakllantirish, ularning mustaqil fikrlash salohiyatini rivojlantirish va inson kapitalining sifatini oshirish yo'lida muhim strategik vazifadir. Ushbu yo'nalishdagi islohotlarning izchil amalga oshirilishi ta'lim tizimining raqobatbardoshligini mustahkamlaydi va O'zbekistonning jahon ta'lim maydonidagi o'rnini yanada yuksaltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning bilimini xalqaro baholash dasturlariga tayyorlash tizimini takomillashtirish to'g'risida”gi PQ–4884-son Qarori. — Toshkent, 2020-yil 24-dekabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarda xalq ta'limini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF–60-son Farmoni. — Toshkent, 2022-yil 28-yanvar.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasida PISA xalqaro tadqiqotida ishtirok etishga tayyorgarlik ko'rish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. — Toshkent, 2021-yil.
4. Xodjayev N., Abdurahmonov A. *Ta'lim sifatini baholashda xalqaro tadqiqotlar: PISA, TIMSS, PIRLS*. — Toshkent: "Fan va texnologiya", 2021. — 186 b.
5. Hasanov A. *O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro baholash mezonlariga moslashtirishning metodologik asoslari*. // "Pedagogika va innovatsiyalar" jurnali. — 2023. — №2. — B. 37–45.
6. OECD. *PISA 2022 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading and Science*. — Paris: OECD Publishing, 2022.
7. Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., & Hooper, M. *TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science*. — International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2020.
8. Schleicher, A. *PISA: What Students Know and Can Do – Student Performance in Reading, Mathematics and Science*. — OECD Publishing, Paris, 2021.
9. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education*. — Paris: UNESCO, 2023.
10. Turaeva, N. *Xalqaro baholash dasturlarining O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'rni va ahamiyati*. // "Ta'lim va fan" jurnali. — 2024. — №1. — B. 59–66